

Organizing music literacy and music listening activities in music culture classes

Bakhodir AKHMEDOV¹

Namangan State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2021

Received in revised form

28 March 2022

Accepted 20 April 2022

Available online

15 May 2022

Keywords:

music,
culture,
tradition,
problem,
national,
student,
lesson,
education,
school,
cultural heritage,
upbringing,
purpose,
education,
note.

ABSTRACT

In this article, the music teacher provides guidance to music teachers in engaging students in the lessons through the use of methods in music culture lessons, increasing their musical knowledge, teaching them mature, well-rounded, their national traditions and values through music. detailed information about.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss4/S-pp114-119>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Musiqa madaniyati darslarida musiqa savodi va musiqa tinglash faoliyatini tashkil etish

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

musiqa,
madaniyat,
an'ana,
muammo,
milliy,
o'quvchi,
dars,

Ushbu maqolada musiqa o'qituvchisi tomonidan musiqa madaniyati darslarida metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarni darsga qiziqtirish, musiqiy bilimini oshirish, musiqa orqali yetuk, barkamol, o'z milliy an'ana va qadriyatlarni o'rgatishda musiqa o'qituvchilariga ko'rsatmalar haqida batafsil ma'lumot berilgan.

¹ Teacher of Namangan State University. E-mail: bahodirahmedov@gmail.com.

ta'lim,
maktab,
madaniy meros,
tarbiya,
maqsad,
ta'lim,
nota.

Организация музыкальной грамотности и слушания на занятиях музыкальной культуры

Аннотация

Ключевые слова:

музыка,
культура,
традиция,
проблема,
национальный,
ученик,
урок,
образование,
школа,
культурное наследие,
воспитание,
цель,
образование,
примечание.

В данной статье учитель музыки дает рекомендации учителям музыки по привлечению учащихся к занятиям посредством использования методов на уроках музыкальной культуры, повышению их музыкальных знаний, обучению их зрелости, всесторонне развитости, своим национальным традициям и ценностям. через музыку подробная информация.

O'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama mukammal inson qilib tarbiyalash hozirgi kunning eng dolzarb muammolaridan biridir. Musiqa ta'limining oliv maqsadi yosh avlodni milliy musiqa merosimizga vorislik qila oladigan hamda musiqa boyligini idrok eta oladigan, yetuk, barkamol, madaniyatli, nafaqat o'z milliy an'ana-madaniyatlarini, balki boshqa millatlar madaniyatidan boxabar va bu an'ana, madaniyatlarini hurmat qiladigan inson qilib voyaga yetkazishdan iborat.

Bu borada talaygina ishlar amalga oshirib kelinmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2022-yil 2-fevraldag'i "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi PQ-112-soni Qarori [1] ham yosh avlodni milliy cholq'u-kuylarimiz, qo'shiqlarimiz, madaniyatimizga bo'lgan e'tibornini oshirib, musiqiy madaniyati va savodxonligini yuksaltirishga qaratilgan. Musiqa fani o'qituvchisi har bir mavzu ustida yanada ko'proq izlanishi, pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanishi kerak. To'garaklar tashkil etib, o'quvchilarga cholq'u sozlarini o'rganishda amaliy yordam berishi kerak. Cholq'ular nota bilan chalishga o'rgatilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi.

Musiqa savodini o'rgatishda quyidagi metoddan foydalanishni tavsiya qilardim. Tovushlar nota yo'lining ustida va orasida ketma-ket joylashgan. Avval nota yo'lida joylashgan tovushlarni o'rgansak.

- 1 – chiziqda "mi" tovushi joylashganligini.
- 2 – chiziqda "sol" tovushi joylashganligini.
- 3 – chiziqda "si" tovushi joylashganligini.

4 – chiziqda “re” tovushi joylashganligini.

5 – chiziqda “fa” tovushi joylashganligini bilib olamiz. Ushbu tovushlarni chap qo‘limizni biroz ko‘tarib, eng pastdan bukib o‘rganamiz [2].

Bu tovushlar yod bo‘lgandan keyin chiziqlar orasida joylashgan tovushlarni o‘rganamiz. Buning uchun tovushlar ketma-ketligini bilish afzal. Shu o‘rinda Do tovushdan bir oktava tovushlarni ketma-ket aytamiz. Do, Re, Mi, Fa, Sol, Lya, Si, Do gacha va orqaga qaytib, Do, Si, Lya, Sol, Fa, Mi, Re, Do deb aytamiz. Bu ketma-ketlikni iloji boricha tez aytamiz. Keyingi holatda Re dan Re gacha, Mi dan Mi gacha, va har bir tovushdan boshlab aytib ko‘ramiz. Tez aytish o‘yinidek bir nafasda ko‘proq aytishni o‘rgatamiz. Keyingi darslarda sinf o‘quvchilarini guruhlarga bo‘lib, qaysi jamoa o‘quvchilari ko‘proq ball yig‘ishiga qarab baholab boramiz.

Tovushlar joylanishini yanada tez va mukammal o‘rganish uchun “Rebus” tuzishni tavsia qilaman. Bunda so‘z o‘yini, ya’ni qaysi so‘zimizda tovushlar uchraydigan bo‘g‘inlar mavjud. Nota yo‘liga “Do” tovushni yozib, pastiga chiziq yordamida so‘zni davomini yozamiz. Masalan, “Do” – ira, “Do” – no, “Do” – imo, “Re” – ja, “Re” – kord, “Re” – spublika, “Re” – bus, “Mi” – sol, “Mi” – x, “Mi” – rjalol, “Fa” – zliddin, “Fa” – brika, “Fa” – rrux, “Fa” – roasat, “Fa” – rog‘at, “Sol” – li, “Sol” – ih, “Sol” – liq, “Si” – ddiq, “Si” – tora va shunga o‘xshash so‘zlarni tovushlar nomi bilan bog‘lab o‘rganish o‘quvchilarda tovushlarni nota yo‘lida joylanishini tez o‘rganishda katta yordam beradi.

Notalarни ko‘rinishiga qarab farqlab o‘rganishda bir – biriga taqqoslab o‘rganamiz. Har darsda ikkitadan nota bilan tanishib boramiz. Ularning ko‘rinishi, nomi, cho‘zimi bilan tanishtirib boramiz. Notalar cho‘zimiga alohida e’tibor bilan o‘rganish juda muhim. Notalar rasmini kichik qog‘ozga(15x10) chizib ko‘rsatamiz.

Notalarни cho‘zimlarini o‘rganishda, nimchorak notalarни “tam”, o‘n oltitalik notalarga “ta – ta” deb o‘rgatamiz. Bitta nimchorak va ikkita o‘n oltitalik notani misolida “tam – ta,ta” deb qalamni orqasi bilan partaga chertib mashq qilamiz. Barcha o‘quvchilar bilib olishgandan so‘ng oldin ikkita o‘n oltitalik notani, keyin bitta nimchorak notani qo‘yamiz. Endi qanday ijro etamiz, “– ta,ta – tam” deb ijro etamiz. Siz ko‘rsatib bermasdan oldin mustaqil to‘g‘ri bajara olgan o‘quvchilarni munosib baholab boramiz. Ya’ni rag‘bat kartochkalarni berib boramiz. Dars davomigacha har bir faoliyatda ko‘p rag‘bat olgan o‘quvchilarni musiqa tinglash jarayonida baholarini qo‘yib olamiz. Bu holat darsda ko‘proq o‘quvchilarni baholanishiga qulaylik yaratadi. Demak, sizning har bir savolingizga to‘g‘ri javob berganga yoki to‘g‘ri bajargan ishiga munosib baho olsa, darsingizning samaradorligi oshadi, o‘quvchilarda ko‘tarinki kayfiyatni vujudga keltirib chiqaradi. Kelgusi darsda yana bir notani, ya’ni, chorak notani o‘rganamiz. Bunda ham oldin o‘rgangan nimchorak va o‘n oltitalik notalarini cho‘zimini bir – biriga taqqoslash metodi bilan o‘rgatib boramiz. O‘quvchilar barcha notalarini o‘rganib bo‘lgach, “tam – ta,ta” bo‘g‘inlar o‘rnini tovushlar bilan almashtiramiz. Masalan: “tam – ta,ta” o‘rniga – “si – si,do” “re – re”, “do – do – si” tovushlari bilan “Yallama yorim” qo‘srig‘ini shunday ijro etilishini bilib olishadi [3].

Albatta, dastlabki darslarda nota o‘qishga o‘rgatish jarayonida birmuncha qiyinchilik paydo bo‘ladi. Lekin shu holatda o‘rgatib borilsa, o‘quvchilarning nota o‘qishga bo‘lgan qiziqishi ortadi, deb o‘ylayman. O‘quvchilarni notaga qarab o‘qishga yanada qiziqtirish uchun o‘zlariga yoqqan kuylarning notasini taxminan yozib kelishni uyga vazifa sifatida berish lozim.

Musiqa tinglash jarayoni. Musiqa tinglash faoliyati o'quvchilarning to'g'ri shakllanishida muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar murakkab ichki dunyo, his – tug'ular, ichki kechinmalarga boy, muhabbat mavzularidagi, qahramonlik ruhidagi, tragediya va satira kabi janrlardagi musiqiy asarlarni bajonidil kuylaydilar va tinglaydilar. O'smirlar hissiyotga beriluvchan, ta'sirchan bo'lganligi sababli chuqur falsafiy g'oyalar bilan sug'orilgan, baxt – saodat uchun kurash, ilk muhabbat kechinmalari, sog'inch kabi insoniy his – tuyg'ular ifodalangan musiqa ularga kuchli hissiy ta'sir o'tkazadi va jiddiy mushohada qilishga undaydi. "Musiqa madaniyati" dasturiga kirgan buyuk g'oyalarni aks ettiruvchi T.Qurbanovning "Shiroq" baleti, U.Musayevning "To'maris" baleti, T. Jalilovning "Tohir va Zuhra" operasi, S. Yudakovning "Mirzacho'l" vokal – simfonik syuitasi, L. Betxovenning "Qahramonlik", Aa. Motsartning "40 – simfoniya"sinı tinglab idrok etish jarayonida o'quvchilar bu asarlardagi aniq ifodalangan musiqiy obrazlar va ularning to'qnashuvlari, ziddiyatlari, motivlar kurashi, dramatik rivojlanishlar haqida tushunchalarga ega bo'ladilar.

6 – sinfda o'quvchilar bevosa mumtoz musiqa haqida tushunchalarga ega bo'ladilar. Mumtoz musiqa namunalaridan tinglaydilar. Shuningdek, Sharq xalqlari mumtoz musiqalaridan namunalar tinglab, o'z bilimlarini oshiradilar. Shunday murakkab vazifa o'qituvchi oldiga qo'yilmoqda. Yuqorida mazvularni o'quvchilarga to'g'ri tushuntirish kerak. Operani, simfoniyani, baletni bir – biriga taqqoslab o'rgatish kerakki, bir umrga bu janrlarni bir – biridan ajrata olsin. Afsuski, ayrim joylarda o'quvchilar opera bilan ariyani farqiga bormay kelishmoqda. Kamchiliklarni aytmoqchi emasman. Lekin o'quvchilarga to'g'ri bilim berishga majburmiz. Aks holda, kelajak avlod bizni kechirmaydi.

Har bir tinglanadigan asar haqida qisqacha hikoya qilib bo'lib, asarni qisman tinglaymiz. Asarni tinglashdan oldin o'quvchilarga vazifa beramiz. Ya'ni asarda qaysi musiqa asboblari ijro etmoqda. Qisman – qisman eshitib, endi asarning asosiy ohangini kim kuylay oladi? Har bir asarni tinglashdan oldin ma'lum vazifalar bilan tinglash kerak. Bunda asarni xirgoyi qilib kuylashga, musiqa asarlari haqida tushunchaga, uni tahlil qila olishga, dinamik belgilar, alteratsiya belgilarini eshitib farqlashga o'rganadilar. Musiqa asboblarining tembridan, ya'ni eshitib ajrata oladilar. Asarlar haqidagi suhbatdan keyin asar haqida boy taassurotga ega bo'ladilar va u asar bilan qiziqib qoladilar. Asar muallifi, janri, tempi, xarakteri, asarning tarbiyaviy ahamiyati haqida bir olam ma'lumotga ega bo'ladilar. Tinglash uchun milliy kuy – qo'shiqlar, maqomlardan namunalarni tanlasak, maqsadga muvofiq bo'lardi. Agar ijro o'qituvchi tomonidan jonli tarzda amalga oshirilsa, o'quvchilar uni boshqacha samimiylilik bilan qabul qiladilar.

Bugungi kunda o'quv jarayonini barcha jahbalarida zamonaviy elektron axborot texnologiyalarining kommunikatsion resurslari dasturiy jihozlash vositalarining keng imkoniyatlaridan foydalanish zamon talabidir. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da belgilangan "o'quv-uslubiy majmualarning hamda ta'lim jarayoni didaktik va axborot ta'minotining yangi avlodini ishlab chiqish" natijasida "ta'lim oluvchilarning ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning va ma'rifiy ishlarning samarali shakllari hamda uslublarini ishlab chiqish"ga erishish hamda "Davlat ta'lim standarti"da belgilangan "musiqa madaniyati ta'limining yangi mazmun-mohiyatini yosh avlod tarbiyasida milliy musiqiy merosimizga vorislik qila oladigan, umumbashariy musiqa boyligini idrok eta oladigan madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishni nazarda tutadi". Bunda o'quvchilar musiqa san'atini butun nafosati bilan o'rganishlari, ommaviy musiqa faoliyatları: musiqani badiiy idrok

etish, yakka va jamoa bo'lib kuylash, musiqiy iqtidorni shakllantirish orqali ijodkorlik malakalarini rivojlantirish, jahon xalqlari musiqa durdonalarini tanishtirish bilan birga millatlararo totuvlik va hamjihatlik tuyg'ularini tarkib toptirishda innovatsion yondashuv orqali ta'lim-tarbiya berish asosiy maqsadi hisoblanadi. 2-sinf "Musiqa" darsligida o'quvchilar tinglash va kuylashi uchun jami 38 ta asar berilgan bo'lib, shundan 10 tasi millatlararo totuvlik, bag'rikenglik, do'stlik, vatanparvarlik kabi tuyg'ularni o'z ichiga qamrab olgan, 3-sinf "Musiqa" darsligida jami 67 ta asar berilgan bo'lib, shundan 20 tasi, shuningdek, 4-5-6-sinflarda qariyb 25-35 %ni tashkil etdi. Bundan tashqari, barcha sinf darsliklarida berilgan asar namunalaridan tashqari sinf fonotekasidan musiqa tinglash faoliyati 5 sinfda 36 ta asardan 8 tani, 6-sinf darsligida 32 ta asardan 16 tasini, 7-sinf darsligida 31 asardan 6 ta asar turli millat musiqa namunalari tinglash uchun tavsiya etilgan.

Yuqoridagi ma'lumotlar tahlil etib ko'rilmaga, musiqa madaniyatining Davlat ta'lim standartida ko'rsatilgan jahon xalqlari musiqalarini tinglash va o'rgatish darsliklarda berilayotgan jami asarlarning 30-35%ini tashkil etmoqda va bu belgilangan darajaga muvofiq kelmoqda [4].

DTSda belgilangan ana shu maqsadning to'laqonli amalga oshirilishida ta'limning barcha yutuqlarini keng ko'lamda qo'llab, zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda amalga oshirish ijobiy natijalarga erishish uchun muhim omil bo'lib hioblanadi.

Aytaylik, barcha sinf darsliklarida berilgan O'zbekiston Respublikasining Davlat Madhiyasini tinglash va kuylanishi o'quvchilarga o'rgatish misolida ko'rib chiqsak:

1-boshang'ich sinfda bu jarayon tinglash orqali amalga oshirila boshlanadi. Bunda audio, DVD, kompyuter vositalaridan foydalaniladi.

2-boshlang'ich sinfda qo'shiq matni va ohangi yodlanib ijro etila boshlanadi. Bunda fortepiano, qoshg'ar rubobi, bayan,akkordion kabi musiqa cholg'u asboblaridan foydalaniladi.

4-sinflarda o'quvchilar avvalgi sinflarga nisbatan o'z fikriga ega bo'layotgan, jismonan va ma'nан o'sayotgan davr hisoblanadi. Bu davrda bola o'z "men"iga ega bo'la boshlaydi. Shu bois aynan madhiya ijrosi paytida ulardagi faxr-iftixor, g'urur tuyg'ulari yanada tarkib toptiriladi. O'quvchiga asarning tub mohiyatini his etib kuylash o'rgatiladi.

5, 6, 7-sinflarda o'quvchilarda har bir sohada mustaqil bo'la boshlayotganliklari seziladi. Aynan musiqa yo'nalishida ularda o'sish, intilish, rivojlanish, ijro malakalarining oshishi kuzatiladi. Har bir o'quvchi madhiyani mustaqil ravishda kuylay oladi. Uning mohiyatini chuqur his qilib, qo'shiq matni va ohangini ongli ravishda tahlil qilish darajasiga erishadi.

Olib borilayotgan darslar davomida o'quvchilarini juft-juft yoki qatorma-qator holda o'tkazilib, asarni kuylash avvalida barcha o'quvchilar baravariga o'qituvchi tomonidan ijro etilayotgan musiqiy mashqlarni (notalar ketma-ketligi, uch tovushliklar va ixtiyoriy tovushlar to'plamini) Microsoft Office Power Point, Sibelius 4, Final 2005, axborot ta'lim resursi yoki shunga o'xshash dasturlar orqali ekrannda yozib, so'ng turli tonalliklar asosida o'quvchilar ovozini sozlovchi, baquvvat nafasga erishtiruvchi, pog'onalararo nafis kuylovchi, talaffuz a'zolarini tezkor, tillarni burro etuvchi mashqlar bajarilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Barchaning nigohi O'zbekiston Respublikasi Davlat Madhiyasi nota varianti aks ettirilgan proyektor doskasiga qaratiladi.

Berilgan asar davomidagi “sen o’zing do’stlarga yo’ldosh, mehribon”, “Bag’ri keng o’zbekning o’chmas iymoni”, “Olamni mahliyo aylagan diyor!” misralarining juft ovozlikda berilishi tub mohiyatida so’z matniga muvofiq tarzda O’zbekiston qo’shni davlatlar bilan millatlararo totuvlik va o’zaro manfaatli hamkorlik ruhida faoliyat olib borayotgani kabi asar ijrosida ham juft sadolanish o’zaro do’stik ohanglari bilan yanada o’ziga xoslik va go’zal ohangdoshlik aks etayotganligi tushuntirilib kuylanadi [5].

O’qituvchi har bir qator o’quvchini madhiyaning o’zlariga tegishli qismini tartib bilan kuylashlarini nazorat qiladi.

Bundan tashqari, 6-sinf darsligida berilgan taniqli bastakor Habibulla Raximov “Bolalar” nomli Jumaniyoz Jabborov she’riga musiqani yakka hamda jo’r ovoz ijsro yo’lida bastalaganki, uning ijrosi mobaynida o’quvchilar bolalik, do’stlik va ahillik tuyg’ularini kuylashda belgilangan qismda jo’r ovozlik yoki polifonik ijsro orqali bir-birlariga hurmat, do’stlik, ahillik fazilatlari bilan do’stlik rishtalari yanada mustahkamlanganday tuyuladi. Shuningdek, 6-sinfda Dilbar A’zamova she’ri Gulgona Qo’chqorava musiqasi bilan “O’zbekimdan aylanay”, Dilshod Rajab she’ri Xurshida Hasanova musiqasi bilan “O’zbekiston – jannat”, 7-sinf darsligidan Qambar ota she’ri Muhammad Otajonov musiqasi bilan “O’zbekiston – onajon” asarlarida do’stlik, vataparvarlik qardoshlik tuyg’ularini o’quvchilar ongi va qalbiga singdirishda polifonik ijroning o’ziga xos afzallik tomonlarini ochib berishda innovatsion ta’lim yutuqlaridan keng foydalanish orqali erishish samarali natijalarni yuzaga chiqishida muvafaqqiyat omili bo’lib hisoblanadi [6].

Davlat rahbarimiz tomonidan olib borilayotgan oqilona davlat boshqaruvida belgilangan “Harakatlar strategiyasi” Davlat dasturining “Millatlararo totuvlik va o’zaro manfatli hamkorlik” 5-tamoyiliga barcha qatori har bir musiqa madaniyati fani o’qituvchisi o’zining fuqarolik burchi hamda pedagogik vazifalaridan kelib chiqqan holda yondashsa, o’ylaymizki, muhtaram Yurtboshimiz tomonidan amalga oshirilayotgan mustaqil yurt taraqqiyoti rivojiga daxldorlik majburiyatini bajargan bo’ladi.

Yuqorida aytib o’tilgan ishlar talablar darajasida bajarilsa, o’ylaymanki, yosh avlodni musiqani sevadigan, ardoqlaydigan, har tomonlama yetuk inson bo’lib voyaga yetishida o’zimizni munosib hissamizni qo’shgan bo’lamiz. Bunday mashaqqatli va sharaflı kasb egalari bo’lmish o’qituvchilarimizga ijodiy barkamollik tilayman.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. <http://www.lex.uz>. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning qarori, 2022-yil 2-fevraldagi “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi PQ-112-sonli qarori.
2. Soipova D. “Musiqa o’qitish nazariyasi va metodikasi” (o’quv qo’llanmasi) – T.: 2019. – B. 25.
3. Davlat ta’lim standarti va o’quv dasturi. 6- son. – T.: 1999. – B. 12.
4. Hasanov A. Maktabda ashula. – T: 1991. – B. 52.
5. Gudkova E., Vasilyeva A. Ashula o’qitish metodikasi. – T.: 1993. B. 17.
6. Yo’ldosheva S. O’zbekistonda musiqa ta’limi va tarbiyasining rivojlanishi. – T.: 1958. – B. 71.